

JIANNIS KALPUZOS: IMARET – VE STÍNU HODIN

z novořečtiny přeložil Martin Surovčák

Píše se rok 1854 a v Artě, dosud ovládané Osmanskou říší, se téže noci narodí dva chlapci. Zatímco se bohatá turecká rodina raduje z narození nejmladšího syna Nedžipa, řecká matka přivádí za dramatických okolností na svět chlapce Liondose. A protože neštěstí nepřichází nikdy samo, zasáhne řeckou rodinu další pohroma. Liondosova matka ztratí mléko. Obě novorozenata tedy odkojí Nedžipova matka a od té doby pojí oba chlapce takřka bratrské pouto. Na pozadí Nedžipova a Liondosova přátelství rozkrývá současný řecký prozaik Jiannis Kalpuzos mezietské vztahy v Epiru ve druhé polovině devatenáctého století. Roli vypravěče přitom střídavě zaujímají oba protagonisté, kteří popisují každý ze své perspektivy každodenní život v Artě se všemi jeho všedními starostmi i radostmi. Na stránkách obsáhlého historického románu ožívá svět, v němž etnika po staletí žijící vedle sebe dokázala mezi sebou vycházet a který vzal za své s vypuknutím velké východní krize. Protinacionalistické myšlenky vyjadřující nejdůležitější humanistické poselství románu vkládá autor do úst jedné z postav, dědečkovi Ismailovi: „Svět je jeden velký imaret. Boží imaret, který hostí nás sirotky, poutníky na cestě životem. Dává nám najíst, vítá nás s otevřenou náručí a zahrnuje nás pocitem radosti ze života. A my si zatím naivně myslíme, že jsme tu pány. Rozdělili jsme si to tu, řekli si ‚odsud naše a odsud vaše‘ a vtrhli na území toho druhého, aniž bychom si kdy pomysleli, že nepatří nikomu. Bůh nám světil tento imaret, abychom ho spravovali, a my si zatím jen přivlastňujeme, krademe, zneužíváme, chceme čím dál tím víc, dokud nesložíme kosti zpátky tam, kam patří. Pod zem. Tam, kde nemají ani o chlup větší cenu než kosti dobytka.“

Jiannis Kalpuzos (1960) se narodil ve vesnici Melates poblíž Arty a v současné době žije v Aténách. Je autorem několika básnických sbírek (*Blouznění temných Bohů, Lásky na věky věků*), povídkových cyklů (*Opilá cesta, Kdybych se jich jen mohl dotknout*) a románů (*Nebeský kámen, Svatí a démoni, Imaret, Serra*). Rovněž skládá texty k písním. Jeho *Imaret*, z něhož přinášíme ukázkou, obdržel cenu čtenářů Národního centra knihy a byl přeložen do turečtiny, arabštiny a polštiny.

Nedžipovo vyprávění

Když jsem dosáhl devíti let, naši rozhodli, že nastal čas důležitého obřadu, obřizky. Někteří podstupovali obřizku v osmi, jiní v deseti nebo

dokonce i ve dvanácti. I když v nitru duše jsem si přál oddálit ji, jak jen to bylo možné, nijak jsem neprotestoval, abych v Doganových očích nevypadal jako zbabělec. Dogan si nenechal ujít jedinou příležitost, aby si ze mě mohl utahovat a posmívat se mi.

V takových chvílích jsem si více než kdy jindy uvědomoval rozdíly mezi námi Turky a Řeky a říkal jsem Liondosovi, aby se radoval, že si nemusí projít bolestivým zážitkem. Na druhou stranu jsem se rád obešel bez spousty jiných věcí, například svatého přijímání z jedné lžice společně se zástupy starých a nemocných, byť se tvrdilo, že je posvěcená. Také líbání ikon, jichž se všichni dotýkali rty, nebo líbání rukou popům, které jsi potká-

val na každém kroku. I ti nejmenší k nim museli přispěchat a políbit jim pravici.

„A proč tě vlastně mají obřezat?“ zeptal se mě Liondos, když jsme vyšplhali na vysoký vavříin ve čtvrti koželuhů.

Takový vavříin určitě nerostl nikde jinde na světě. Byl obrovský a převyšoval dokonce i nejvyšší platan. Šplhali jsme až téměř k vrcholu a rozhlíželi se po údolí až k Ambrackému zálivu.

„Taková je svatá tradice Hadís. To kvůli hygieně,“ odpověděl jsem mu.

Liondos se tvářil zamyšleně. Myšlenkami byl někde jinde. Otočil se směrem na východ a střídavě přejížděl pohledem na Theotokio a židovský hřbitov. Někde mezi nimi byl prý zastřelen jeho otec.

„Lemasův syn tvrdil, že otce zabil Krokalos,“ svěřil se mi nakonec s tím, co jej trápilo. „Tak prý přišel k penězům,“ dodal.

Nevěděl jsem, co na to říct. Ale když jsme se později vrátili domů a potkali v zahradě dědečka Ismaila, pověděl nám o jiném původu Krokalosa a bohatství.

„Lemasovi nevěřte ani nos mezi očima,“ poznamenal dědeček. „To se povídá už roky. Nejsem vševědoucí, abych věděl, jestli vraždu spáchal Krokalos nebo někdo jiný. Víím jen, že pracuje v řeznictví a že honosný dům, kde bydlí, byl postaven před více než sto padesáti lety, i když byl později přestavován. A jak tehdy na jeho stavbu získali peníze? Tak já vám to tedy povím. Pradědeček Daseose Krokalose byl v Artě hrobníkem. Ještě jako dvacetiletý mladík neměl ani co jíst. V roce 1744 vypukl na Lefkadě mor. Tady udeřil dříve. Tehdy onemocněl i Krokalos, ale jako jediný z rodiny přežil. Kdo se uzdravil, zůstal vůči nemoci imunní. A tak benátský gubernátor povolal hrobníky z Arty. Na ulicích a uvnitř domů prý leželo na osm set nepohřbených těl a nikdo neměl odvalu se k nim přiblížit. Krokalos a pár dalších se tam vydali. Začali pohřbívat mrtvé a zároveň kradli v bohatých domech peníze, šperky, cokoliv, co mohli snadno převézt. Vstoupili do jednoho domu, a protože byly všechny dřevěné, vyvrtávali otvory, kudy se bez povšimnutí vloupávali do dalších domů. Někdo je však zahlédl, udal je, a tak byli dopadeni. Tedy až na Krokalose, který uprchl i s většinou lupu. Vrátil se zpět do Arty, postavil si dům, koupil pole, a po zbytek života už nikdy nepracoval. Ještě já osobně jsem ho zažil. Byl to opilec a povaleč. Peníze rozházel. Kolik zbylo, nevím, ale jeho pravnuček Daseos se má co ohánět celý den sekáčkem a nožem, aby uživil rodinu, a Lemas povídá, co mu slina na jazyk přinese.“

Naštěstí dědeček Ismail dovedl vždy odlehčit rozhovor a odvést naši pozornost od tragična, a tak jsme se smáli jeho potutelným žertům.

Další den se konala oslava v předvečer obřízky. Po škole začaly přípravy. Doma se shromáždili příbuzní a přátelé a v doprovodu mužů jsem byl zaveden do tureckých lázní. V kalendáři se psalo 24. června a křesťané slavili svátek sv. Jana Křtitele. Liondos šel s ostatními.

Zavedli do mě do chladných a horkých místností. Následovala opakovaná rituální očista, ustříhli mi pramen vlasů a potom mě oblékli jako prince do turbanu, pestré košile a kalhot se zlatými stužkami a nazuli mi zlaté střevíce se zvednutými špičkami, které jsem nosil až do obřízky.

Následovala nejzajímavější část obřadu. V pokoji se podávalo jídlo a šerbet, zatímco my jsme se těšili na představení stínového divadla pořádaného na mou počest.

Liondos seděl vedle mě a smál se mým šatům. Pili jsme sladký šerbet jeden za druhým. Opodál uskrákal dědeček Ismail kávu a kouřil vodní dýmku.

Když tu se ke mně sehnul Dogan a pošeptal mi do ucha: „Zítřka jsem na tebe zvědavý...“

„Ani slza neukápně!“ křikl jsem odhodlaně. „Nebudu rvát jako ty. Myslíš, že jsem se to nedozvěděl?“

Chystal se mi dát facku a byl by to i udělal, kdyby kolem nebylo tolik lidí.

Hra se jmenovala Yalabik gül neboli Jasná růže a byla speciálně upravena pro tuto příležitost. Jak se zdálo, dospělým stínové divadlo neučarovalo tolik jako nám dětem. Nemohli jsme odtrhnout zrak od závěsu a každou chvíli jsme vybuchli smíchy. Když přišla na řadu scéna obřízky pašova syna, cítil jsem, jak se mi i přes odvalu hlavního hrdiny začínají chvět kolena.

Ale další den jsem se zachoval opravdu odvážně. Doganova slova mě naplnila hněvem i odhodláním. Jen ve chvíli, kdy mi svlékli šaty a já jsem zůstal jen v dlouhé bílé košili, jsem pocítil strach. Snad kvůli pocitu nahého těla pod košilí, snad proto, že jsem se zalekl a cítil ještě menší mezi tolika příbuznými, snad i proto, že jsem spatřil svou matku plakat.

V chudých rodinách se obřízky ujímali většinou zkušení příbuzní a v lepším případě praktičtí lékaři. V mém případě přijel vojenský lékař. V okamžiku zákroku stál v pokoji můj otec, dědeček Ismail, strýc Mehmed, strýc Džalal, Behzad a Dogan. Lehl jsem si na postel a podíval se na Dogana, jako bych mu říkal ‚Teď uvidíš!‘ Lékař se sehnul, uchopil mě za přirození a z ostré pronikavé bolesti se mi zamžily oči. Ale nic víc. Ani slza neukápla.

„Muž! Muž!“ zaburácelo pokojem a z druhé místnosti přizvukovaly hlasy žen, zatímco lékař ještě ošetřoval ranku.

Zvedli mě do výše a podle zvyku jsem políbil ruce všem příbuzným, kteří mě obdarovávali dárky, penězi a přáli mi dlouhý život. Ale nejkrásnější dárek ze všech mi přichystal můj otec. Když mi všichni poblahopřáli a na dvoře se spustila oslava s hudbou, řekl mi, abych s ním zašel do stáje.

Čekal tam na mě nádherný bílý kůň, kterého opečovával Fuat.

„Je tvůj!“ řekl otec.

Znovu jsem mu políbil ruku a pohladil bílého koně.

„Dej mu jméno, jaké chceš,“ vybídl mě.

Podíval jsem se po ostatních koních u žlabů. Vynikal mezi všemi, a to mu byly tehdy jen tři roky.

„Müdüür!“ pronesl jsem osmanskou výslovností, zatímco v našem městě se i osmanská slova počítávala a „Mudur“ se měnilo na „mudiris“.

„Müdüür!“ zopakoval Fuat držící otěže, jako by se mnou sdílel radost.

„Za den za dva se na něm budeš moct svézt,“ řekl mi otec a odtáhl mě do zahrady, kde se konala oslava.

V tu dobu právě vcházela do dvora naše sousedka Saliha. Bydlela hned za ruinami kostela sv. Lukáše. Za ní kráčeli i teta Agni a Liondos. Opozdil se, protože mu právě ve škole skončilo odpolední vyučování. Teta Agni zavřela obchod o něco dříve, aby se také zúčastnila oslavy.

Teta Agni mi přinesla darem komplet evropských šatů. Saliha mi pověsila na krk řetízek s provlečenou mincí.

„Z Ameriky...“,“ řekla mi. „Patřila mému muži. Přivezl ji z jedné ze svých cest.“

Její dárek mě dojal. Poděkoval jsem jí a políbil jí ruku. Ubohá Saliha. Muže jí zabili před lety. Vracel se z cesty, byl totiž námořník, a zlo si na něj počíhalo jen pár metrů od domova. Nestačili založit ani rodinu. Kdo a proč ho zabil, zůstalo navždy tajemstvím. Od té doby žila Saliha sama. Šila, pletla a své výrobky prodávala. Častokrát jí pomáhala i moje matka. Dávala jí jídlo a obnošené oblečení. Dvakrát týdně pracovala také v tureckých lázních ve dnech vyhrazených pouze ženám.

„V Americe je válka,“ řekl Liondos, když uviděl minci, kterou jsem měl zavěšenou na krku. „Občanská válka,“ vysvětloval mi. „Sever bojuje s Jihem už tři roky.“

Na jeho sečtělosti měl zásluhy jeho kmotr Damianos Mejis. U něj doma také sám četl noviny z Atén, Istanbulu a Terstu.

„Já jednou odjedu do Ameriky,“ řekl Behzad, který seděl vedle nás.

Zasmáli jsme se. Nevěděli jsme ani, na kterou stranu to bylo. „Na západ,“ tvrdil Liondos. Ale co znamenalo na západ, když cesta lodí trvala dva měsíce?

Přišel k nám dědeček Ismail. Jednou za osm měsíců prováděl údržbu hodin v pevnosti a měl jít dřív, ale kvůli obřadu se opozdil.

„Půjdete se mnou?“ pozval nás. „Oslava se stejně protáhne dlouho do noci.“

Schylovalo se k západu slunce a já jsem spěchal převléct si bílou košili. Když jsem se oblékal, měl jsem nepříjemný pocit na přirození, ale ne takový, aby mě odradil jít s dědečkem. Ostatně mi zatím nedal ještě žádný dárek a tušil jsem, že za jeho návrhem se skrývá nějaké překvapení.

Bylo léto a ulice se hemžily lidmi, kteří vcházeli a vycházeli z obchodů, nakupovali a prohlíželi si zboží. Kavárny ve čtvrti Sultan Bajazid a pod pevností praskaly ve švech a mnozí se procházeli po náměstí Oras.

Hodinová věž se tyčila na jižní straně pevnosti. Dědeček Ismail jako první vystoupal po schodech v jeho zadní části a otevřel dřevěné dveře. Já a Liondos jsme ho následovali a ocitli se na dně věže. Nahoře visely dva velké zaoblené kameny s usazenými kovovými háky, k nimž byl připevněn stejný počet zčernalých lan.

„Vidíte? Už se skoro dotýkají země. Ještě chvíli a hodiny by se zastavily,“ všiml si dědeček Ismail a začal stoupat po dřevěných schodech zakončených dřevěným můstkem, potom po dalších schodech zakončených dalším můstkem, celkem čtyřikrát, než jsme vystoupali až k místu, kde byl usazen hodinový stroj.

Dědeček Ismail navíjel pákou lana se závažími a přitom vysvětloval.

„Závaží uvádějí svou vahou do pohybu tento válec. Vidíte? Tady. To je časový válec. Otočí se jednou za rok. Zářezy na něm...“ přerušil náhle výklad a nařídil nám: „Rychle si zacpěte uši!“

Okamžitě jsme si uši zacpali dlaněmi, ale ani to nás zcela neuchránilo před ohlušujícím hlukem. Bam, bam, bam! Udeřil zvon dvanáctkrát a ještě dalších deset minut nám ze zvonění hučelo v uších.

Dvanáctá hodina dne vždy odpovídala západu slunce, které mezitím již zašlo a na nebi jsme viděli jen červánky mezi několika mraky směrem k Jónskému moři. Z mešity sultána Bajezida se ozvalo imámovo volání, a tak jsme si s dědečkem Ismailem klekli, abychom se pomodlili.

„Tak tedy,“ pokračoval dědeček Ismail, jakmile skončila modlitba, a zároveň promazával stroj, „zářezy na válci odpovídají tři sta padesáti čtyřem dnům lunárního roku. Tato válcová tyč je opatřena sedmi sty osmi polovičními ozubenými koly se dvanácti zářezy různé velikosti a říká se jí „měsíční“, protože sleduje kolísání délky dne a noci v závislosti na ročním období. Tady, kde končí měsíční kola, je hodinový válec, který se otáčí někdy rychleji a někdy pomaleji v závislosti na pohybu, který mu předává měsíční kolo. Tahle osa pohání vnější disk ve dvacetičtyřhodinovém cyklu. A ten uvádí do pohybu pomocí kol, hrotů a pístu stroj umístěný nahoře a zvon. Za chvíli se tam půjdeme podívat.“

Popravdě jsme se ztratili mezi ozubenými koly, osami, válci, hroty, písty, údržbovými systémy, seřizovacími šrouby, retardéry a všemi těmi dalšími věcmi, které nám podrobně popisoval dědeček Ismail. Nebyli jsme s to pochopit, jak přesně dochází k přenosu pohybu, kolísání rychlosti a jakým způsobem hodiny sledují měnící se délku dne a noci. Museli bychom jako on studovat na Muvakithane. Věděli jsme jen, že ve srovnání s evropskými hodinami hodiny na pevnosti zřídkačky ukazovaly stejnou hodinu. V létě přes den trvala hodina na pevnostních hodinách déle než na evropských a v zimě déle na evropských. V noci tomu bylo naopak.

„Tyto hodiny,“ pokračoval dědeček Ismail, „byly postaveny mezi lety 1645 a 1647 a jedná se o první mechanické hodiny na území celé osmanské říše, které odbíjejí čas. A kdo tehdy dokázal postavit toto mistrovské dílo? Tvrdí se leccos, ale pravda je jen jedna. Postavil je Evangelista Torricelli, Galileův žák. Zkonstruoval je ve Florencii a vyslal dělníky instalovat hodiny na místo. Protože si však nebyl jistý přesnou funkčností a aby neohrozil svou pověst, nikomu se o tom ani slovem nezmínil. Počkal nejprve, až se ujistí, aby potom oslavoval to, co se nepovedlo jeho učiteli Galileovi. Bohužel osud rozhodl jinak. Zemřel nečekaně roku 1647, aniž by se dozvěděl, jak dokonalé bylo jeho mistrovské dílo. Ani nikdo jiný se nedozvěděl, že navrhl historicky první odbíjející hodiny. Proto si myslím, že hodiny byly umístěny až ke konci roku 1646. Co se týče Torricelliho autorství, myslím, že tato dvě písmena vyvrací jakoukoliv pochybnost,“ domluvil dědeček Ismail a ukázal nám dvě písmena na kovovém rámu: E. T.

Potom nám ukázal arabsky psaný nápis na kamenném zdivu: „Evlija Čelebi 1081“, 1670 evrop-

ského letopočtu, a vysvětlil nám, že šlo o osmanského cestovatele, který toho roku prošel naším krajem.

Překvapení si nechal na závěr, kdy nás zavolal, abychom vystoupali na poslední dřevěný můstek. Tam byl interiér věže zakončen kopulí, v jejímž středu byl otvor, kterým procházel kovový drát přenášející pohyb na kladívko zvonu upevněného výše. Prostřednictvím dalších ozubených kol a pístů uváděl hlavní stroj do pohybu drát.

Čtyři malá okénka v kupoli skýtala úžasný výhled z nejnvýše položeného místa ve městě. V jednom z nich upoutal naši pozornost podlouhlý trubcovitý předmět upevněný na trojnožce.

„Teleskop,“ řekl dědeček Ismail. „Tvůj dárek. Před dvěma dny přišel z Benátek.“

Já i Liondos jsme zůstali stát s otevřenými ústy. Už se začínalo stmívat a dědeček Ismail se dal do vysvětlování funkce teleskopu.

Když se úplně setmělo, namířil teleskop určitým směrem. Nechal nás, abychom se podívali, a říkal přitom: „Al-Dub Al-Akbar, Velká Medvědice“.

Střídali jsme se u teleskopu a vychutnávali si neuvěřitelné zážitky. Potom namířil zase jinam.

„Al-Dub Al-Ašgar, Malý vůz. Al-Džabar, Orion.“

Nadšeně jsme se ponořili do hlubin nekonečného vesmíru. Dědeček Ismail měnil polohu, přesouval teleskop od okna k oknu a ukazoval nám:

„Nejjasnější hvězda souhvězdí Zeus. Souhvězdí Berana. Souhvězdí Vodnáře. Nejjasnější hvězda v souhvězdí Cefeus. Vega, nejjasnější hvězda v souhvězdí Lyr.“

Každou chvíli se ozvalo nadšené zvolání a naše nadšení vyvrcholilo východem Měsíce. Jako by stačilo jen natáhnout ruku a uchopit ho. Nemohli jsme se nabažit pohledu na něj. Zapomněl jsem na nepříjemný pocit mezi nohama, zapomněl jsem i na oslavu, zkrátka úplně na všechno. Hodiny odbíjely první hodinu, druhou, pak třetí. Ani nám nehučelo v uších ani bychom se neodtrhli od teleskopu, kdyby dědeček netrval na tom, že už je pozdě a že si naši budou dělat starosti.

Nechali jsme teleskop na stejném místě, abychom ho náhodou nerozbili při sestupu po tmavých věžových schodech, a měl jsem strach, aby mi ho někdo neukradl.

„Nikdo se ho ani nedotkne,“ ujistil mě dědeček Ismail.

Ráno jsem ho přenesl domů a toho léta jsme se s Liondosem toulali po obloze téměř každý večer. Naším koněm byl teleskop. ■